

## POLEMIKA

NEKAJ POMISLEKOV  
OB LUKIČEVI KNJIGI  
SAVREMENA JUGOSLOVENSKA  
LITERATURA (1945—1965)

Z letnico 1968 je v Beogradu izšla knjiga *Svete Lukiča Savremena jugoslovenska literatura (1945—1965)*. Avtor je jugoslovanski javnosti dobro znan po svojih literarnokritičnih sestavkih, zlasti pa po dveh delih: *Estetička čitanka in Umetnost i kriterijumi* (oboje 1964), iz katerih so dovolj razvidni njegovi pogledi na umetnost in posebej na literaturo, estetiko, kritiko itd. Pred nami je nova knjiga Svete Lukiča, ki človeka ob novem pogledu razveseli (glede na pisanost vsebine), navdušenost pa nas kaj hitro mine, ko se soočimo z nekaterimi precej čudnimi prijemi, mnenji in sodbami o literarnem dogajanju pri nas.

V svojem zapisu o Lukičevi knjigi ne bom v celoti razčlenjeval njegovih pogledov, ki se razgrinjajo v tem delu, marveč bom skušal opozoriti samo na Lukičevo metodo v obravnavanju književnosti naših narodov in na nekatere opredelitve v zvezi s slovensko literaturo in literarnimi razmerami. Lukič je v uvodu zapisal, da ga tokrat zanima predvsem literarno življenje in da bo ugotavljal razmerje med literarnim življenjem in literarnimi merili (seveda v »sodobni jugoslovanski literaturi«!). Dejal je: »To pomeni, da bi bila moja naloga opazovati zunanje relacije poprečne umetnosti. Sem spada vse tisto, kar sodi v okolico umetniškega dela, njegov socialni in kulturni kontekst. Z drugimi besedami — predmet zanimanja bi bilo vse tisto, kar nastaja pred ustvarjanjem in po

njem, to pa so medsebojna delovanja, vplivi in zveze med umetniškim ustvarjanjem in življenjem, ki ga obdaja.« Od tod tudi podnaslov dela »*Rasprava o književnom životu i književnim merilima kod nas.*« Prav gotovo ni lahko in hvaležno delo izrekati kolikor toliko sintetične sodbe o še povsem »živi zgodovini«, zato pa takšno delo povsem razumljivo terja izredno tenak posluh za objektivnost, ustrezno metodo in kar največjo občutljivost pri presojanju ustvarjalnih naporov in hotenj v sodobni literaturi. Tako naj bi bilo...

V prvem delu knjige, ki ga je poimenoval »*Literarne razmere*«, je Lukič v dveh daljših sestavkih obravnaval »*literarno življenje v sodobni Jugoslaviji*« in »*značilnosti nove jugoslovanske književnosti*« (tako se glasila naslova!). Literarno življenje je avtor opredelil kot »*zapleten sistem transmisij med literaturo in družbo, med literaturo in dobo. Izraža merljiva in doumljiva dejstva, zato se je najbolj primerno in realno ukvarjati z njim.*« Nato pa je še dodal: »*Literarno življenje sestavljajo številne različne komponente: literarne smeri, gibanja, skupine in tokovi, ki so prisotni v kakšni literaturi; nato zveza države, partije, uradne ideologije in literature, literarna politika nasploh; literarna kritika, katere vloga je nedvoumna; občinstvo ali vsaj njegov najaktivnejši del; nato sama organizacija pisateljev;*« itd., itd. S sociološkega vidika taki opredelitvi po vsej verjetnosti ni mogoče kaj posebnega dodati, več pomislekov pa se bralcu Lukičevega dela zbuja ob njegovem temeljnem gledanju na snov, ki jo je razčlenjeval, ob načinu obravnavanja in opredeljevanju do pojavov in raz-

mer v literarnem življenju posameznih jugoslovanskih narodov.

S. Lukić je v sestavku »*Literarno življenje v sodobni Jugoslaviji*« objavil poskus periodizacije, ki pa naj bi piscu samo pomagala, da bi snov lažje razporedil. Ker zgodovinski proces teče, je po avtorjevem mnenju bolj naravno, če periodizacija povojne literature ne sloni na pomembnejših smereh in stilih, umetniških delih in osebnostih, marveč naj bi ji bile podlaga ključne značilnosti v literarnem življenju. S. Lukić je posploševal značilnosti neke literature in literarnega življenja na vse književnosti jugoslovanskih narodov in ni upošteval njihovih specifičnosti ter tako zasnoval periodizacijo glede na »dominantne značilnosti literarnega življenja«, ki mu je razsežnost — po vsem sodeč — določil sam. Razdelitev je takale: 1945—1950 *začetno obdobje unifikacije*, 1950—1955 *obdobje polemik*, 1955—1960 *obdobje razcveta* in od 1960 dalje *mirno obdobje*.

V nobenem primeru se seveda ni mogoče sprijazniti z metodami — pri Lukiću so povsem očitne — ki želijo zanemariti posebnosti literatur posameznih jugoslovanskih narodov ali literarnega življenja v posameznih nacionalnih skupnostih in iz vsega napraviti neko irealno zmes. Pri tem se mi zdi zelo pomembno opozoriti na mnenje Franca Zadavca, ki je ob neki priložnosti takole označil podobne nasilne metode: »Metoda, ki si prizadeva prikazati sinhronični potek posameznih literarnih smeri in pojavov pri jugoslovanskih narodih, pri tem pa ji odločno primanjkuje komparativnega gradiva, ki edino omogoča in upravičuje tako paralelnost, ta metoda ne ustreza načelom historičnega materializma, saj ustvarja neko mehanično telo, katerega geneza in notranja struktura nista organska enota...«

Tudi politični moment ne more upravičiti sinhroničnega postopka pri obravnavanju jugoslovanskih literatur. Kakor izraža federativni državni princip vso historično resnico o jugoslovanskih narodih, tako tudi literarna veda ne more hoditi posebnih poti in ustvarjati konglomeratskih teles, ki niso nikoli eksistirala. Mogoče je potrebno posebej naglasiti, da ti pomisleki zoper paralelistično sinhronijo niso privreli iz motnih kali nacionalne nestrpnosti, ampak iz preprostega in odkritega priznavanja zgodovinske resnice. Globoko sem tudi prepričan, da taki pomisleki ne morejo škodovati enotnemu razvoju socialistične zavesti, ki jo morajo razvijati humanistične vede, zlasti pa literarno-zgodovinski učbeniki. (Sodobnost 1962, str. 290—291.)

Da je bil S. Lukić v zvezi s svojo periodizacijo malo bolj ambiciozen, kot se da razbrati v začetku, dokazuje tudi trditev, ki jo je o tem zapisal proti koncu sestavka: »...videli smo, da v literaturi in na drugih področjih kulture — za vso Jugoslavijo velja ista temeljna periodizacija povojnega obdobja. Ta periodizacija izraža zvezo med stvarnostjo in duhovno nadgradnjo, med stvarnostjo in literaturo.« Samo mimogrede naj ugotovim, da Lukić (potem ko je skušal nekoliko podrobneje označiti vsako obdobje) za svoje poglede ni iskal kake bistvene opore tudi v slovenskih razmerah in ustvarjalnih hotenjih. Sem in tja je omenjal posamezna slovenska imena, sicer pa navajal in posploševal pač tisto dogajanje, ki mu je bilo najbolj pri roki. Videti je, da je prenekatera sodba nastala ob ugotavljanju značilnosti literarne ustvarjalnosti in literarnih gibanj zlasti v Beogradu (sicer pa je to tudi sam priznal).

O svojem pojmovanju tako pogosto uporabljana izraza »jugoslovanska

*literatura*» in o svoji metodi nasploh je Lukič zapisal: »V tem tekstu pa tudi sicer uporabljam termin 'jugoslovenska literatura'. Podoba, ki jo želim izoblikovati o tej 'naši' literaturi, o literarnem življenju in kriterijih, pri nas, naj bi se nanašala na vse jugoslovansko področje. Ni pa dvoma, da imam najpogosteje pred očmi beograjske literarne razmere. To nekatere kritike navaja na misel, da literaturo drugih jugoslovanskih narodov upoštevam samo toliko, kolikor se ujema z mojimi shemami, ki so izdelane na nekem ožjem področju... Toda najpogosteje se pripomba glasi: da se v takih tekstih delne izkušnje ene nacionalne literature neupravičeno posplošujejo in jih poskušajo predstaviti kot jugoslovanske.« K temu, kar je avtor sam zapisal, češ taki so očitki nekaterih, nimam kaj dodajati, ker je več kot dobro posnel mnenje, ki je hkrati tudi moje. Seveda pa je težko razumeti, da pri takem gledanju in prijemih S. Lukič vztraja, čeprav je jasno, da takšna pot pelje v popolno pristranost.

Lukič se je tudi nekako naivno začudil nad tem, kako da so Slovenci lahko reagirali tako, kot je bilo npr. opazno v polemiki ob Čosićevih, Mišićevih in drugih sestavkih. (Pravi, da so npr. v Beogradu na Mišićev kriterij» ostro reagirali zlasti konservativci, medtem ko so v Sloveniji »zopet skupaj — tako bolj konservativni kot bolj moderni pisatelji«!!) Za Lukiča je tudi zelo »interesantno« — ko je ugotovil, da je imel Vidmar v zvezi s Čosićevimi mnenji o »jugoslovanski umetnosti in kulturi« iste ugovore, kot so jih imeli »perspektivci« — »odkod pri Slovencih kar naenkrat taka složnost«, in pristavil — »kot da gre za skupno zaščito elementarnih kulturnih interesov slovenskega naroda«. Po vsem tem razmišljanju je Lukič ugotovil: »Stvari

tudi danes niso mnogo bolj jasne, kot so bile pred desetimi leti. Jasen je samo pomen odprtih vprašanj in nujnost, da se za njihovo reševanje resneje prizadevamo. Zakaj nerešeno vprašanje statusa naših nacionalnih literatur pri nas sterilizira delo na mnogih področjih in neposredneje vpliva na literarno življenje in morda tudi na samo ustvarjalnost.« Ni dvoma, da Lukič ne išče rešitev na pravem koncu, obenem pa sem trdno prepričan, da tisto, kar ga muči, Slovencev ne muči. Želimo si samo eno, da ne bi več obujali nekaterih spornih idej in teženj, katerih sledove je mogoče opaziti tudi v Lukičevi knjigi.

Ob koncu sestavka o »literarnem življenju v sodobni Jugoslaviji« se je Lukič s posebnim namenom dotaknil literarnih razmer v Sloveniji in za uvod zapisal: »Slovenci skoraj do absurda poudarjajo specifičnost svojega povojnega razvoja in pri tem ne dopuščajo nikakršnega postavljanja v splošnejše okvire. Toda vseeno ostaja problem: ali je bil ta razvoj v resnici toliko specifičen, in če je bil, kako je deloval, kako je vplival na preostali del Jugoslavije.« Da bi dokazal neutemeljenost tega, je Lukič na kratko skušal opisati pojave v zvezi z Besedo, Revijo 57, Perspektivami, Kocbekom itd., nato pa sklenil: »Namenoma sem se odločil, da si ogledam razvoj najbolj ekstremne povojne slovenske literarne grupacije, ker nas tudi ta razvoj ne prepričuje o neki popolni avtohtonosti slovenske poti na literarnem področju.« Ne vem sicer, kdo je zagovarjal popolno avtohtonost, vem samo to, da ni mogoče zanikati samostojnega razvoja povojne slovenske literature in da gre za specifičnosti, ki jih kljub vsemu nikoli ne bo mogoče prezreti. Zato je Lukičevo »dokazovanje« tem bolj sporno in nepotrebno. Zlasti pa s tem v zvezi ni prepričljiv njegov

patetični klic, da se morajo v Jugoslaviji pisatelji, intelektualci in vsi drugi nujno otresti »regionalizma, ubijajočega partikularizma in provincializma«. Čeprav je to na splošno res, pa v kontekstu (nekaj stavkov prej je Lukić obravnaval slovensko literaturo!) izzveni več kot v prazno. Za Lukića je tudi vsako nacionalno slovo samo ena od oblik jugoslovanske literature. To je seveda še en dokaz o Lukićevi teoriji o nekem jugoslovanskem literarnem organizmu, ki nima in tudi ne bo nikoli imel realnih temeljev.

V sestavku z naslovom »Značilnosti nove jugoslovanske literature« je v začetku Lukić zelo simpatično nanizal nekaj misli o bogastvu literarnega ustvarjanja v Jugoslaviji, o njegovi pisani vsebini, raznovrstnosti prijemov in svobodnem razmahu, pri čemer nobene izmed vizij sveta ne ogrožajo administrativni posegi, itd. Lukićeva sodba o tem, da je sodobno življenje v literarnih delih preveč sublimirano, transponirano ali celo zunaj njenega dosega, je v nekem pogledu točna, premalo utemeljena je morda le trditev, da je »povojna jugoslovanska literatura — gledano na splošno — nevtralna do epohe«. Nadalje je dejal, da pa je bolj zaskrbljujoče, da »sodobnosti ni v celem spektru jugoslovanske literature, da je ni domala niti v enem delu, ki ga je dala povojna jugoslovanska književnost.« Avtor sicer ni skušal razčleniti vzrokov za »totalnost distanciranja naših ustvarjalcev od sodobnosti«, trdi pa, da so jugoslovanski pisatelji ob negovanju bolj abstraktivnega tipa literature ohranili živost in dosegli pomembne uspehe. Pri tem je S. Lukić menil, da gre za nemo obliko manifestacije »estetizma«.

Da bi preveril, kakšne so glede tega razmere danes, je razčlenil nekaj del iz obdobja 1966–1967, in sicer samo

dela, ki spadajo v srbsko literaturo (beograjsko!?). Po taki analizi posameznih stvaritev iz omenjene literature je Lukić zelo preprosto sklenil svoje ugotovitve z besedami: »S tem kratkim pregledom smo se prepričali, da imajo tudi naše (?) najnovejše literarne stvaritve »odprt odnos do estetizma.« Opozoriti hočem samo na Lukićevo metodo (posploševanje značilnosti, ki jih je ugotovil na nekem ožjem področju), medtem ko je njegova analiza del, ki jih je obravnaval, lahko povsem praviina.

V drugem delu knjige se je S. Lukić lotil podrobnejšega analiziranja, »prvin literarnega življenja«, in sicer poglavitnih literarnih struj, literarne politike, literarne kritike, občinstva, organizacije pisateljev itd. S tem je njegova zamisel o preučevanju »literarnega življenja«, kakor ga je opredelil v uvodu, dobila svojo zaokroženost. Menim, da ta sicer zelo zanimiv poskus zasluži natančnejšo obravnavo v celoti (še prav posebej sklepne misli z naslovom »literarno življenje in literarna merila«), medtem ko bom jaz skušal opozoriti — v skladu s tistim, kar sem dejal že v začetku — samo še na sestavek »Najpomembnejši literarni tokovi«. To pa zato, ker se avtor v svoji tipologizaciji »sodobne jugoslovanske literature« seveda dotika tudi posameznih slovenskih literarnih ustvarjalcev.

S. Lukić je sestavil »tipološko lestvico«, za katero je malce apriorno trdil, da se je kljub njeni »provizoričnosti« vseeno v glavnem držimo. Lukićeva razvrstitev je takale: *tradicionalizem, zgodnji modernizem, nadrealizem, socialna literatura, prva povojna generacija »prugaša« in »kubikaša«, osvoboditelji duha«* (zač. petdesetih let), *mlajša srednja ali »rezervna« generacija in najmlajši* (po letu 1960). Na splošno mislim, da se je tudi pri tej razvrstitvi po-

kazalo, kako dvomljive vrednosti so taki poizkusi, če niso upoštevane posebnosti literatur posameznih jugoslovanskih narodov. Sicer pa imam vtis, da je bil verjetno tudi avtor v precejšnji zadregi, kam razvrstiti posamezne naše ustvarjalce. V bistvu gre tudi za dokaj pomanjkljivo informacijo, saj so izpuščena številna slovenska imena, brez katerih ne more biti popolnejšega pregleda literarne ustvarjalnosti v jugoslovanskem prostoru. Imen ne bom razvrščal v Lukićeve »predalčke« (o tem sem že povedal svoje mnenje), marveč bom nekaj pomembnejših ustvarjalcev, ki jih Lukič ni omenil, samo naštel: npr. Juš Kozak, Lovro Kuhar-Prežihov Voranc, Edvard Kocbek, Vladimir Pavšič-Matej Bor, Janez Menart, Pavle Zidar itd., itd., medtem ko so Josip Vidmar, Jože Udovič, Cene Vipotnik in Ciril Zlobec omenjeni v zvezi s prevodi, ki jih je objavila beograjska revija »Delo« (!?). Vsekakor je zanimivo, da je med najmlajšimi v obdobju po letu 1960 od Slovencev omenjena samo Svetlana Makarovič. Lukićevih meril pač ni lahko razumeti!

## KOMENTAR

### USTVARJALCI IN NAJEMNIKI

Leto 1968 je bilo za usodo evropskega socializma eno najbolj pomembnih let. Tisto, kar se je zgodilo na Čehoslovskem — pa naj se v prihodnje stvari obrnejo kakorkoli — je načelo toliko vprašanj in zbudilo toliko razmišljanj, da je snovi za dolga leta. Težko je reči, kaj je bilo v kratki, toda zelo plodni čehoslovaški pomladi od januarja do 21. avgusta lani najbolj pomembno. To je pač odvisno od tega, kdo ocenjuje.

S. Lukič je na koncu knjige dodal »*Koledar literarnega življenja v Jugoslaviji 1945–1965.*« V tem »dodatku« je hotel predstaviti vse najpomembnejše, kar je v tej ali oni obliki po vojni izšlo v Jugoslaviji (poezijo, prozo, kritiko in esej, prevode članke in polemike itd.). Navedel bom samo nekaj tistih slovenskih del, za katera menim, da bi morala biti v takem pregledu omenjena, npr.: A. Vodnik: *Srebrni rog* (1948), Matej Bor: *Bršljan nad jezo* (1951), J. Smit: *Dvojni cvet* (1953), I. Potrč: *Krefli* (1953), M. Kranjec: *Imel sem jih rad* (1953), I. Minatti: *Pa bo pomlad prišla* (1955), B. Zupančič: *Mrtvo morje* (1957), C. Zlobec: *Pobeglo otroštvo* (1957), T. Pavček: *Sanje živijo dalje* (1958), J. Menart: *Časopisni stihi* (1960), A. Rebula: *Senčni ples* (1960), K. Kovič: *Korenine vetra* (1961), M. Mihelič: *Mala čarovnica* (1961), J. Menart: *Semafori mladosti* (1963), L. Krakar: *Med iskalci biserov* (1964), B. Hofman: *Ljubezen* (1965), K. Kovič: *Ogenjvoda* (1965), G. Strniša: *Zvezde* (1965), P. Zidar: *Sveti Pavel* (1965) itd.

Pri »prevodih del jugoslovanskih avtorjev« pa so izpuščeni npr. tile prevodi del slovenskih ustvarjalcev:

K. Grabeljšek: *Dolomiti se krušijo* (Praga, 1957), *The Parnassus of a Small Nation* (London–Ljubljana, 1957), C. Kosmač: *Pomladni dan* (Bratislava, 1957), A. Ingolič: *Tvegana pot* (Praga, 1958), M. Kranjec: *Fara Svetega Ivana* (Brno, 1958), C. Kosmač: *Pomladni dan* (London–Beograd, 1959), L. Kuhar-Prežihov Voranc: *Novele* (Moskva, 1959), V. Pavšič-M. Bor: *Sel je popotnik* (London, 1959 in 1961), C. Kosmač: *Sreča in kruh* (Moskva, 1961), *Anthologie de la poésie slovène* (Pariz, 1962) itd.

Gregor Kocijan

Inženir ali gospodarstvenik bi se nedvomno odločil za ideje čehoslovaške gospodarske reforme; politik ali sociolog za reorganizacijo KP Čehoslovaške, za prve obrise globokih družbenih sprememb, za razvoj demokracije; ustvarjalec za zmago svobode ustvarjanja in tako dalje. Čehoslovaška pomlad je bila tako širok in domala vse obsegajoč revolucionarni proces, da je v njem vsakdo na svojem področju lahko našel mnogo novega in razmišljanja vrednega.